

László Gyula:

A székely gazdasági kérdés*

Tisztelt Uram

A székely kérdés megoldása a kenyérkérdésen dől el. Ahol a kenyér, ott az élet s ahol élet van ott a kultúra is kivirágzik.

A Székelyföld $\frac{8}{10}$ része havas és hegyláncolat. Hogyha ezt a természetes földrajzi alakulatot vesszük tekintetbe, akkor megállapíthatjuk, hogy itt elsőbbségi létjogosultsága az iparnak és az állattenyésztésnek van. Az évezredes tradíció is e mellett szól. A székely előbb volt állattenyésztő, előbb volt iparos és kereskedő is, mint földmivelő. Némely vidéken, például a Kalanda és a Hargita alatt a nép csak újabb időben tanult és tanult bele a földmivelésbe. (A burgonya termesztésére Mária Terézia dejében fegyveres erőszakkal kényszerítették, Csikmegyében kukoricát még ma is csak elvéve termelnek, noha fontos táplálékuk a puliszka, a zöldséget sok helyen nem ismerik s néhol egymást érő községek — Felcsik — udvaraiban és kertjeiben nincs egy árnyékot adó gyümölcsfa.)

Az erdőt, ami közös volt, azért irtotta és pusztította a székely, hogy a marha jó és bő legelőhöz juthasson. A marha volt a vagyon alapja, a családoknak ugyyszólván telekkönyve. Ipari szükségletének nagy részét maga állította elő, oly tömegben, hogy el is adott belőle. A városi

* Marosvásárhely, 1913. Elhangzott 1913. március 7-én a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara vitaestjén.

iparostól csak kalapot és csizmát vásárolt. A házat és gazdasági épületeit is maga építette. E mellett fuvarozott deszkával, zsindelylyel, szénnel, mésszel, cserép- és faedénylyel, borvizzel. Ki járt Romániába is, ugy ezekkel, mint városi iparosok által készített cikkekkel. Hozott onnan cserébe kukoricát. Forgatta a pénzt, tehát kereskedett is.

Ez ősi létalapot kikezdette az 1848, amikor a szabad székely is belevonatott a közteherviselésbe. Attól fogva egymást követték az általánosított és fokozatosan kiterjesztett törvények, melyeknek végrehajtása során a kiváltásos jogok sorban kihullottak a kezéből. Köztük a leg-súlyosabb a közösség megszüntetése volt. A szabad erdőzés, de főképpen a szabad legeltetés eltiltása hozta a legnagyobb veszedelmet. Ahol a kapzsiság még a helyi kisebb közlegelőket is megnyirbálta, ott végzetes katasztrófa elé állítottak azok a pásztorkodó gazdák, kiknek a házi-iparüzés mellett fő jövedelmi forrásuk az állattenyésztés volt. Ezek mától holnapig proletár sorsba sülyedtek le. E bajok mellé sorakoztak a házi szabad szeszfőzés (kis-üstös) eltiltása és a regále jogokból való kivásárlás.

Az ipar és kereskedelem veszedelméül a román vámháboru és a vasuthiány jelentkeztek.

Csak éppen felsorolom ezeket a dolgokat, hogy indokoljam a közismert pusztulást és megvédjem a székelyt a felületes vádak ellen, melyek élhetetlenségében és kulturálatlanságában keresik a hibát.

Az események átmenet nélkül zudultak reánk. No hát ez volt a bajok igazi okozója. Mert ha egyéb nem, csak bár a gőznek korszaka egy emberöltővel előbb köszönt reánk, már simultunk volna és már alakultunk volna a megváltozott életviszonyokhoz és tartanánk ott, ahol a szomszédos nemzetiségek. Nem a hanyatlás, hanem a mindenben való haladás önérzetével dicsekednék már mi is.

Ha más népfaj jut erre a sorsra, az csakugyan elpusztult volna. Hogy a székely végnélküli csapások és vegetálás ellenére sem hullott el, az ép oly dicsősége, mint egykori vitézi tettei. Mert keresztül vergődni egy korszakon, amelynek minden alkotása egy évezredes tradíciónak tagadása és minden cselekvése az ősi jogok és életforrások szükítése volt, nem akármilyen népnek való próbatétel. Csak a székely bírta ki. Az ő végtelen ragaszkodása az anyaföldhöz, hajthatatlan szívóssága s az igénytelenségben és nélkülözésekben való kitartása tette képessé, hogy annyira is van, amint van és vele együtt áll még Erdély.

Az erő mindazáltal kétségbevonhatatlanul fogy s ha ez a fogyatkozás az utóbbi évtizedek mértéke arányában tart tovább, akkor az országnak legszebb és legértékesebb része el fog veszni. A statisztika számadatai már kiabálnak erről a veszedelemről, a számoszlopok mögül roncsok meredeznek ki. A nép elvándorolt és vándorol most is, ennél fogva ez a terület elnéptelenedett. Egy □ kilométerre Csikmegyében csak 30, Háromszék megyében 38, Maros-tordamegyében 46 és Udvarhelyben 42 lakós esik. Az országos átlagon 64,7-en tehát jóval alul maradtak. Csikvármegye például a legnéptelenebb vármegyéje a magyar birodalomnak, ennél népesebb még a zord és közmondásosan szegény Árvamegye 39 és a Krasztvidék legkietlenebb megyéje Lika-Korbava is, 33 lakójával. Tulhaladták a székelyföldet az erdélyrészi nemzetiségi vármegyék is: Alsófehér 62, Brassó 67, Hunyad 43, Kisküküllő 67, Szolnokdoboka 52 és Szeben 42 □ kilométerenkénti lakójával.

A kivándorlás 25—30 év előtt, a román vámháború körüli időben öltött a legnagyobb mérveket, amikor nemcsak a munkás proletárság, hanem az iparosok ezrei is családotól átköltöztek s nagy tömege végleg odaát is

maradt Romániában. Ebben az időben a keleti vidék legjelentékenyebb iparvárosa Kézdivásárhely egyik nép-számlálástól a másikig 500 lélekkel fogyott. Ez a kivándorlás később részint a román közvélemény ellenszenvé és az idegenség beözönlése elleni védekezése, részint pedig az itthoni faüzemek elszaporodása miatt csökkent ugyan, mindazáltal nem szűnt meg. Sok utlevelet vesznek ki a székelyek most is, egyidő óta Amerikába való vándorlásra is.

Az 1910-ben kiadott utlevelek száma volt:

Csikmegyében	3042
Háromszéken	4854
Marostordában	386
Marosvásárhelyt	114
Udvarhelyben	<u>1026</u>
összesen	10.427

Véglegesen kivándorolt ugyancsak 1910 évben

	Romániába	Amerikába
Csikból	252	20
Háromszékről	181	22
Marostordából	147	119
Marosvásárhelyről	—	19
Udvarhelyből	204	465

Kivándorolt ugyanezen évben a Székelyföldről Németországba 14, más európai államba 2 és más világföldrészre 7. Összesen tehát 1454 egyén és ezzel szemben visszatért csak 258 egyén.

A külső országokba való kivándorlás mellett egyidő óta, amióta itt-ott vasutaink épültek, fokozódó méretet ölt a székelység fiatalságának ideiglenesen az ország távolabbi vidékeire való elszóródása. Immár nemcsak a szászföldre s nemcsak Kolozsvárra megy a székely szolgáló és kocsis, hanem kiszáll a Királyhágón

innenre; ellepi Aradot, Budapestet és kihányódik Bécsbe is.

Minthogy úgy a külföldre főképp Romániába, mint az ország belsejébe leányok mennek legnagyobb tömegben, a Székelyföldön, talán világszerte unikum számba menő helyzet állott elő, hogy tudniillik a nők száma tetemesen kevesebb, mint a férfiaké. A legutóbbi 1910. évi népszámlálás 16.258-al kevesebb nőt talált mint férfit. Az országos statisztikai hivatal maga is mint rendkívüli eseményt külön főlemlíti ezt az abszurdumot s kimutatja, hogy például Csikmegyében 1000 férfire csak 922 nő jut. Okát szintén az előbb említettekben adja, hogy tudniillik a székely lányság veszedelmes nagy számban elkóborol hazulról.

Tizenöt év előtt Vázsonyi Vilmos a Pesti Hírlap vezércikkében azt írja volt, hogy ahol a női nemnek ily nagy foku szétzüllése jelentkezik, ott a férfi kérdés nincs megoldva s a székelybajok legnagyobbika ebben a dekadenciában kiabál élénk. Mert a nő első hivatása, hogy itt-hon asszony és anya és a férfiak segítő társa legyen.

Nem fűzöm tovább a dolgokat, mert azt hiszem, hogy e néhány pozitív adatban igazoltam azt, hogy lejtőn vagyunk és a pusztulásnak roncsai gyülemlenek.

Hogy az erdélyrészi románság viszonylagosan gyarapodik, ez kétséget kizáró tény. Szaparodik nemcsak az ugynevezett nemzetiségi vármegyékben, hanem a tisztább magyarságu Székelyföldön, legszembetünőbben Háromszékmegyében. A statisztikai hivatal ezt is főlemlíti az 1910. évi népszámlálás eredményeinek bevezetésénél. Annak előtte tíz évről, tíz évre én is kimutattam volt községről községre ezt a már régebbi, tehát nem új keletű terjeszkedést.

Hát bajnak baj ez is, lényegében azonban abban van a veszedelem, hogy a számbeli szaparodással térhódítás

is jár. Nem véletlenül, hanem tervszerűen s ami reánk nézve elszomorító, feltartóztatlanul. Az a faj, amely Hora és Kloska óta, mint ígéret földjét magának vindikálja Erdélyt s azóta nem szünt meg iskolában és templomban erősíteni ezt a meggyőződést, céljáról nem fog lemondani soha. Legkevésbé most, amikor a magyarságnak önmagában való meghasonlása tetőfokon áll s a pártpolitika tultengése között „ki a legény a csárdában”, virtuskodások változatossága járja. A panaszkodás ily viszonyok között inkább káros mint hasznos. Mert tartós figyelemre úgy sem talál s inkább arra jó, hogy az erő mérlegét még inkább a versenyző népfajok javára billentse.

Lássuk egyébiránt hogyan fejlődött és nőtt ki a nemzetiség ereje. 1848-ban az oláh jobbágyság nemcsak szabadsághoz, hanem vagyonhoz is jutott. A nemzet kegyelméből kapta a jobbági földeket felszereléssel együtt, viszonylagosan jobb és több földet, mint a milyent helyenként a székelyek birtak. 1867 után a magyar kormány nagyot és merészet gondolt. Célul tűzte ki a nemzetiségek megmagyarosítását. S mert ez nem ment könnyen, alkalomról alkalomra kedvezéseket nyújtott nekik. Vasutakat épített már negyven év előtt s a nemzetiségi városokat ellátta diszben és fényben pompázó közintézményekkel és középületekkel.

A politika szűk látókörben mozgott és úgy okoskodott, hogy a székelyek úgy is magyarok maradnak, tehát ők várhatnak. És vártak az itéletnapig, amíg recsegni kezdett ez a darab magyar föld. Az oláhok nem lettek magyarok, ellenkezőleg a megegyengetett haladás ösvényébe jutván, még nagyobb oláhokká nőttek ki magukat. Immár azzal dicsekszenek, hogy ők képviselik a fajt Erdélyben, mely a haladásban elől vezet, következésképpen Erdély hegemoniájának bírása természetesen őket illeti meg.

E nagy vonásokban adott változást még egy közelebbi példával is megvilágítom. A vasutakat a nemzetiségi vidékek akkor birták, amikor a székelység még messze eső homályban volt. Nálunk az új generáció beleszületett az új viszonyokba, tehát már élvezte a forgalmi előnyöket, míg a székelyek új nemzedéke még nem ismerte a gőzmasinát. Ennélfogva a nemzetiség lakta vidékeken minden ami értékesíthető: termény és munka hatványozódó magas árat ért el. S mert saját szükségletüket is közelebb eső forrásokból olcsóbban szerezhették meg, a gyarapodást mi sem gátolhatta. Nem úgy a Székelyföldön. Itt, hogy csak egy dolgot említsek: a Romániából szállított kukorica ára a vámháború után egyik napról a másikra kétszeres árra szökött föl. A maga terményét pedig a székely az egy oldalra szorított szűkebb piacra napi, sőt heti járóföldekre kellett fuvarozza, hogy károsodással is tudadjon rajta. A forgalmi viszonyoknak ez az aránytalansága pedig végnélküli volt, vagyis elég arra, hogy a nemzetiség felgazdagodjék a székely pedig leszegényedjék.

Nem kell mondanom ezek után, hogy mi egy téves politika áldozatai vagyunk, amely ideális magasságban elméleti alapon, vagyis a székelyek nélkül akarta megoldani az erdélyi kérdést.

Ennek a politikának más tévedései is voltak. Nem helyezvén nagyobb súlyt a székely kérdésre, a legtöbbször tájékoztatlansággal csinálta azt is, amit csinált. Például egyidőben mindent a kultúrával egy kalap alatt akartak megoldani. A kultuszminiszter csinált volt a hetvenes években olyan iskolákat, ahol a gyermekeket heti 2—4 órai gyakorlattal akarták művelt iparosokká kiképezni. Azután szalmafonással, lombfűrészeléssel, fogpiszkáló készítéssel és slöyd gyakorlattal édesgették a népet az iparhoz, oly vidéken is, ahol természeti kincsekben bővelkedő területek nagy masszái vártak megmozdításra. Nem

krajcáros, hanem milliókat érő vagyonok sürgették különösen a vasutak beállítását, hogy létre jöjjön az a nagyobb ipar és az a nagyobb kereskedelem, amely ezt a népet igazában kiemeli a stagnációból s nemzeti hegemonia megvédésére igazán képessé teszi.

Tévedett a mi politikánk akkor is, amikor csakugyan nagyot és maradandót akart csinálni. Tizenkét év előtt a székely leánykivándorlás megakadályozására egy szövőgyárat és egy dohánygyárat helyeztek le a székelyföldre. Nem osztották meg, hanem mind a kettőt Sepsiszentgyörgy városnak adták. Ez a város, habár a leánykivándorlás veszedelme nem fenyegette, megbirt egy gyárat, kettő már sok volt, mégis kettőt kapott. És Kézdivásárhely s más határszéli vidék nem kapott semmit. Sepsiszentgyörgyön a gazdákat és polgárokat megnyomorította a másfélezer munkást igénylő két gyár, mert minden épkézláb ember most már a biztos és állandó kereset után vétette magát. Ez a kisebbik baj volt, a nagyobbik az volt, hogy a háromszéki „Szép mező”, kivételesen gazdagabb vidéke kezdetben nem volt képes annyi munkást termelni, hogy a gyárak akadálytalanul dolgozhattak volna. Ezt pedig megtudták máshol is, sőt Budapesten is s „nesze neked székely mentés”, mindenkit letorkoltak Sepsiszentgyörggyel, aki még a székely bajokkal előhozakodott. Kézdivásárhely és vidéke s más veszélyeztetett határvidék, ahol a leányvásár üzelmei annak idején lelepleztettek, ahol a legtöbb bedeszszózt ablaku lakatlan ház áll s ahol a fentebb említett román térfoglalás napirenden van, a közfigyelem szférájából éppen ezért tartósabban kívül kerekítették.

Tisztelt uraim, eddig az okokat és hibákat soroltam fel, amelyek a székelykérdést földidéztek és sulyosbitották. Már most a kedvező feltételekről szólok.

Ismét a statisztikához térek. Azt mondja a legutóbbi

népszámlálás eredménye, hogy a székely még mindig a legszaporább fajja az országnak. 1910-ben elveszületett gyerek esett 1000 lélekre

Csikmegyében	40,4
Háromszékmegyében	35,7
Marostordamegyében	38,8
Udvarhelymegyében	36,3

Az országos átlag 35,3, tehát a székelyföld ezen felül áll, jeléül a faj egységes voltának. Sőt Csikmegye a legnéptelenebb terület 40,4 természetes szaporodásával az országban a legelső megyék közé jut.

Maga az elvándorlás is inkább előnyére, mint hátrányára irandó a székelynek. Nem bír tétlenkedni és vegetálni, tehát nem lusta és nem éhhaló. Felkeresi a munkaalkalmakat ott ahol találja s ahol a legjobban megfizetik. Hogy a kóborlás közben bizonyos százalék elkallódik belőle, nem az ő, hanem a helyi nehéz megélhetési viszonyoknak a hibája. És hibája a szervezetlenségnek, jobbanmondva a nem törődésnek, mely szabadjára enged férfit, nőt és gyermeket, hogy ösztönszerűleg, néha rossz tanácsra is veszedelembe menjen.

Mióta a fűrészgyárak működésbe jöttek, a székely elsőnek jelentkezett és ma is a munka nehezebbik és veszélyesebb részét ő végzi el. Ahol az erdőket letarolták onnan elvonul más vidékre az új gyárakhoz. Ezt a helyi népmozgalmat érdekesen illusztrálja az alábbi két-két járásból vett statisztika. A szaporodás volt ugyanis 10 év alatt

a gyergyószentmiklósi járásban	17,3 %
a kászonacsiki	0,7 „
az orbai	18,3 „
a kézdi	2,1 „
a régeni felső	19,5 „
a nyárádszeredai	3,9 „
az udvarhelyi	4,6 „
a székelykereszturi	1,3 „

Vagyis, ahol fűrészgyárak voltak, ott a népszámlálás helyenkint abszolút eredményt ért el, ellenben, ahol nincsenek, vagy már megszűntek, ott minimálison alul maradt az eredmény.

A székely értelmes és fogékony, hamar tanul és nehezség nélkül beleszokik az új viszonyokba. Erészben a székely fiúk ipari elhelyezése során főként kedvező tapasztalatokat szereztem.

Vannak azonban más anyagi természetű feltételek is: a fa, a kő, érc, kőszén, kaolin, festékanyagok, borvíz stb. bőségben. És került újabb időben pénz is. Csikvármegye közcélokra rendelt magánjavainak értéke ma már egymagában 100 millió koronát képvisel. Ebben a megyében a közelebbi 10 év alatt 20 millió értékű erdőterméket adtak el a gyárosoknak. A milliós vagyonokkal és jövedelmekkel bíró községek, egyházak és közbirtokosságok száma is több és több lesz, mint hinnők.

Ahol pedig a terület $\frac{8}{10}$ része havas és hegyláncolat, ott ezek a nagy jövedelmek és itt-ott tőkésített milliók előbb-utóbb csakis az iparban és a kereskedelemben nyerhetnek természetes és egészséges elhelyezést, már csak azért is, hogy a fát ne mind az idegen ipar dolgozza fel, a kaolint ne a romániai gyárak szállítsák el vagonszámra s a többi értékek se heverjenek parlagon.

Nekem alkalmam volt illetékes körökkel érintkezni és meggyőződést szerezni arról, hogy az iparalapisoktól nemcsak nem idegenkednek, de keresik a módokat és eszközöket, hogy a székely munkaerő és székely pénz az ipar terén érvényesüljön. Amióta a körvutut kiépült s az annakelőtte kis értékkel bíró anyagok nagy masszái nagy értékűvé váltak az üzletemberek kezén, azóta a székely szeme is kinyílt s a megújult világot nem nézi már közömbösen. Okult és tanult s habár még tartózkodó, habár veleszületett bizalmatlansága önálló elhatározásában még

gátolja, hajlandóságot nyilvánít a gyakorlati példa követésére, mely garantálná a vagon veszélytelenségét.

Az a kirendeltség tehát, amelyik most jön, nem hiába jön, mert mögötte állván az állam tekintélye és garanciája, azzal hódítani és alkotni fog tudni. Azonban nem később, nem kinyújtott tapogatódzással és fontolgotással, hanem erős elhatározással most, amikor eleven és készséges iránta a közérdeklődés. Csak jöjjön mentől előbb, csak meg ne késsen az igazi akció, amit türelmetlenül, sokszor megcsalódva várt ez a darab föld, emberöltőkön keresztül.

Az volna egyik javaslatom, hogy a kereskedelemügyi miniszter a viszonyok tüzetesebb ismertetésével ismételten kéressék föl, hogy az ipari kirendeltséget a cselekvőképes szervezettel és támogatással halogatás nélkül lássa el, mert tenni való már most annyi van és annyi akad, hogy meg se győzi mind. Különben új dolgot ezen a téren felfedezni már alig lehet, mert nincs olyan szüksége a székelységnek s olyan mozzanata a helyi közéletnek, mit a hivatásos helyi hatósági, közgazdasági és társadalmi szervezetek fel nem fedeztek és ki nem merítettek volna. Sajnos ugyan, inkább elméletben mint gyakorlatban. Ezek a tényezők nem voltak szabadok magukkal, lekötötte őket a kenyérkereső hivatás s ha kezdettek is valamit, nem bírták végig csinálni, úgy, hogy a kézenfekvő eredmények elkövetkezhetek volna. Egy azonban bizonyos, hogy ezek a tényezők szerteágazó szervezetekben értékes erőt és támaszt képviselnek, amit a kirendeltség már most igénybe vehet s a cél javára hasznosíthat.

Hatalmas erőt képvisel a földmívelésügyi minisztérium kirendeltsége is, mely a falukon nehéz uttörő munkát végzett, az egykor végképpen lehanyatlott állattenyésztés láburaállítására, a belterjesebb gazdálkodás ismereteinek terjesztésére és a termékek jobb értékesítése céljából. Monda-

nom sem kell, hogy a földmivelésügyi kirendeltség maga is óhajtja az ipari akciót, mert a tapasztalatok meggyőzték, hogy egész sikert az ipar párhuzamos kifejlesztésével lehet elérni. Ennélfogva a gazdakörökben tömörült falusi néptársadalom kész szerveit, mint a háziiparfejlesztés fontos tényezőit rendelkezésre adja.

Vagyis a kereskedelemügyi miniszter kirendeltsége már nem ismeretlen területen és járatlan utakon foghat nagy akciójába. Értelmes és itt-ott még a falusiak sorában is meglepően művelt népet talál, amely ha az ő életfelfogásához, jobban mondva sajátos erkölcsi felfogásához alkalmazkodik, megnyitja a lelkét és bizalmas is tud lenni.

Itt van végül az a fiatal iparos generáció, amelyet a kamara nevelt fel s amely több szaktudást és intelligenciát képes áthozni és elterjeszteni. Százanként telepedtek már meg a Székelyföldön és a legénysorból kilépve majd ezerszámra fognak elhelyezkedni, míhelyt az iparfejlesztésnek korszakos fordulata elkövetkezik.

Nincs tehát okuk sem aggódni, sem kételkedni ezen új akció sikere felett, annál kevésbbé, mert hiszen a véletlen szerencse olyan egyént állított élére, akinek tudása, szervező ereje és egyéni bátorsága magában is nagy garancia.

Ő mondotta: — tudniillik Dr. Bernády György főispán, — hogy az iparfejlesztés ügyét a helyi dolgokban kell megkezdeni, más szóval, hogy maradjunk itthon. És jól mondotta, mert arra senki sem kíváncsi, hogy mi nagy általánosságban mit tudunk, ellenben kíváncsi kormány és a nagy közönség arra, hogy mit akarunk és mire vagyunk képesek. Éppen azért jelentősége és sulya van már a kezdet kezdetének, a jelen összejöveteleknek, mert amit e komoly pillanatokban mondunk és elhatározzunk, mindenkéért felelősek vagyunk. Terheli ez a felelőség nemcsak a főispánt, nemcsak a kamarát, hanem első-

sorban Marosvásárhely várost, minden polgárával egyetemben, mert az innen kiinduló kezdés példatadó leszen és helyes vagy helytelen irányítása egyként járhat fölemelő vagy lehangelő hatással.

Már most föltéve, hogy a kirendeltség mentől előbb cselekvőképesen beállítást nyer, sorra kell vennünk azokat a dolgokat, amelyeket általa, illetőleg rajta keresztül valósitani óhajtunk.

Ezek a kérdések a következők lennének:

1., a vasuthálózat további kifejlesztése keletre a Fekete tenger irányában,

2., Romániával az 1917. évi megújításkor iparunknak és kereskedelmünknek kedvezőbb vámszerződés megkötése,

3., a kevésbé ismert és még ismeretlen anyagok geológiai feltárására vonatkozó javaslatok előkészítése,

4., az elemi erők (földgáz és vizierők) értékesítése az iparban,

5., a fontosabb nyersanyagoknak részint értékesítésére, részint pedig helyi feldolgozására vonatkozó tervek és javaslatok,

6., a kisipar produktív erejének fokozása, ezzel kapcsolatosan ipartestületek alakítása, anyagraktárak és termelő szövetkezetek összehozása, közműhelyek létesítése,

7., a gyáripár kifejlesztése oly vidékeken, ahol vagy a helyben levő nyersanyag, vagy a kéznél levő olcsó elemi erők, vagy a jó és megbízható munkáskezek jelenléte prosperálásukat eleve biztosítja,

8., a háziipar ügye, tömegtermelésre való áttérítése, piacosabb cikkeknek a kereskedelem, esetleg szövetkezeti raktárak létesítése által leendő értékesítésével,

9., a munkásügy rendezése, egy székelyföldi munkás-

közvetítő irodának a kirendeltséggel kapcsolatosan való létesítése,

10., az ipari nevelés (tanoncügy) fejlesztése, tanonc-internátusok és tanoncotthonok létesítése.

11., a magasabb foku ipari képzés kiterjesztése; tanfolyamok fentartása és bővítése felnőtt iparosok és ipari munkások számára, a marosvásárhelyi ipari szakiskolának felső ipariskolává átalakítása, székely iparos ifjak részére évenként legalább tíz külföldi tanulmányuti ösztöndíj alapítása,

12., a fürdőügy és idegenforgalmi ipar felkarolása és kifejlesztése, mindenekelőtt a székelyföldi fürdőszövetség létesítése és ennek támogatásával a kirendeltséggel kapcsolatban egy székelyföldi idegenforgalmi iroda felállítása.

Ime e tizenkét pontban foglalt kérdéseket tartanám legsürgősebben letárgyalandóknak a mi vitaestélyeinken. Szerény véleményem szerint olyan dolgok ezek, amelyeknek megoldása előtérben áll, ami égeti anyagi érdekeinket és égeti faji becsületünket s amikre nézve — gondolom — a kormány is a miniszteri biztos útján világos feleleteket vár.

Anélkül, hogy prejudikálnék az előadó uraknak, javasolom, hogy vegyük sorjába ezeket a kérdéseket, ismerkedjünk meg egyenként velök közelebbről és innen kiindulva csináljunk olyan közvéleményt mellettük, hogy nemcsak napirenden maradjanak, hanem valósuljanak is. Hogy a stagnációt eleven élet váltsa fel s legyen végre nálunk is öntudatos versenyzés és haladás, ami eloszlat félelmet és csüggedést. Hogy elkövetkezzék végre a magunkhoz térés korszaka, mely hiszi és vallja, hogy csak a széke-lyekkel lehet megteremteni Erdélyt s ebben való erős meggyőződésben nem kicsinyli hanem nagynak tart minden dolgot, ami a székely kérdéssel kapcsolatban áll s

becsüli és tiszteli az ebben érvényesülő munkát. Hogy egymásra ismervén egymásra is találjunk mind, akiknek az erdélyi kérdés életünket vagy halálunkat jelenti.

Mert ismétlem — amit a bevezetésnél mondtam, — ahol a kenyér, ott az élet, ahol az élet, ott a boldogság s ahol e kettő együtt van, ott a kultura is kivirágzik!